

Uusi espanjan sanakirja

AHTI HYTÖNEN: *Suomalais–espanjalainen sanakirja*. Tietoteos 1986.

Ahti Hytösen Suomalais–espanjalaisen sanakirjan ilmestyminen on tärkeä askel kohti espanjan kielen aseman ja arvostuksen ymmärtämistä, unohtamatta teoksen tärkeyttä työvälineenä niin humanisteille kuin teknisen alan asiantuntijoille ja ylipäätään kaikille espanjan kielen ja kulttuurin harrastajille.

Sanakirjan laatiminen vaatii tekijältään pitkäjänteisyyttä, avarakatseisuutta, laajaa sivistystä, ahkeruutta, innostusta, pikkutarkkuutta, niin lähtö- kuin tulo-kielen hyvää kompetenssia, realistisuutta ja kustantajan ja sanakirjan käyttäjän

tarpeiden huomioonottoa. Valmista sanakirjaa arvostelevat kaikki. Kuka tahansa pystyy kritisoimaan sanakirjaa; sanakirja ei ole raamattu, kuten asian ilmaisi eräs espanjan kielen opettaja. Mutta huolellisesti tehty, leksikografisia periaatteita noudattava pedagoginen hakuteos kuten Ahti Hytösen Suomalais–espanjalainen sanakirja on esimerkillinen sanakirja. Useat kaksikieliset yleissanakirjat ovat pelkkiä sanaluettelaita.

Kaksikielisen sanakirjan laatiminen yksin on aina uhkarohkea päätös. Leksikografian liika luottamus omaan kahden eri kielen taitoonsa ei välttämättä ole paras mahdollinen tapa tehdä selkeää yleiskielistä teosta, jonka kieli olisi mahdollisimman luonnollista, monipuolista, neutraalia ja rikasta. Ahti Hytönen on suoriutunut tästä vaikeasta ja mahdolltomalta tuntuvasta tehtävästä hyvin. Mutta kuten hän kirjansa alkusanoissa toteaa, hänellä on ollut apunaan espanjan kielen ja kulttuurin suomenkielisiä ja espanjaa äidinkielenään puhuvia asian tuntijoita.

Sanakirjan alkusanoissa kiinnittäisin huomiota kahteen seikkaan. Hytönen toteaa, että hänen laatimansa sanakirjan tehtävänä on toimia I. Helastien & M. Millanin & J.K. Talvitien Espanjalais–suomalaisen sanakirjan rinnakkaisteoksena. Se on utopistinen ajatus, koska neljätoista vuotta sitten ilmestynyt sanakirja on lähinnä latinalaisen Amerikan espanjan sanastoon erikoistunut sanaluettelo. Näitä hakuteoksia ei voi verrata keskenään, koska niitä yhdistävä tekijä – espanjan kieli – ei ole riittävä siihen. Toiseksi, miten Hytönen voi kuvitella, että sanakirja auttaisi espanjankielisiä ihmisiä heidän suomen kieltään koskevissa kysymyksissä? Sanakirja on kuitenkin ensisijaisesti tehty suomen kieltä äidinkielenään puhuvalle käyttäjälle, joka tarvitsee neuvoa vieraan kielen tuottamisessa. Hakuteoksesta tuskin on merkittävää apua espanjankielisille käyttäjille.

On erinomaista, että Hytönen sanakirjansa alkulehdillä puolentoista sivun

verran kertoo tekemistään ratkaisuista ja antaa neuvoja sanakirjan käyttäjälle. Hän painottaa kuitenkin suhteettoman paljon espanjan kielen standardin valintaansa ns. »keski-Atlantin näkökulmaan». Sanakirjan käyttäjän kannalta tärkeämpiä olisivat sanakirjan käyttöohjeet, joita Hytönen on pinnalta raapaisut, kuten käytäntönä on.

Tarkkuus on hyvä asia, mutta 155 erilaista lyhennettä 40.000 hakusanan sanakirjassa on liikaa. Harva sanakirjan käyttäjä lukee läpi lyhenteitä tai muuta kuin pari ensimmäistä käännösvastinetta.

Olen tarkoituksellisesti tähdentänyt sanakirjan tekijän asemaa ja itse sanakirjan alkusanoja ennen kuin käsittelen varsinaista hakuteosta, koska juuri tähän sanakirja-artikkeleita edeltävään informaatioon kiinnitetään vähän huomiota.

Hytösen sanakirjan hakusanat kattavat kiitettävästi tämän suuruiselta kielen yleissanakirjalta vaadittavan perussanaston. En rohkenisi sanakirjan takalehden tekstin tavoin painottaa erikoisalojen keskeistä sanastoa ja sen asemaa teoksessa. Ottaen huomioon sanakirjan laajuuden ei siihen huolella valitun perussanaston lisäksi ole mahdollista ottaa moniakaan sellaisia erikoisalojen termejä, joilla olisi myös täydellinen sanakirja-artikkeli.

Hakusanojen valintaa on helppo kritisoida. Koska hakusanojen määrä on rajoitettu sanakirjassa, leksikografi valitsee otoksen. Hytösen sanakirjassa ei ole esimerkiksi hakusanoja *kehitysyhteistyö*, *kurssikirja*, *muukalaisuus* ja *sanaluokka*; mutta siellä ovat *semminkin*, *suutus* ja *teonsana*. Ongelmana ei ole niinkään hakusanojen valinta tai niiden muoto (*hukassa*, *hyvilleen*, *hörö*, *juovus*, *kiikki*, *kuohus*, *-lainen*, *lypsyinen*, *mars*, *mullin*, *pystyyn*, *saati(kka)*, *tipotiessään* ja *vappu*, *-vapunpäivä*) kuin se, miten sanakirjan käyttäjä löytää etsimänsä tiedon. Leksikografian pitäisi muistaa olla johdonmukainen. Pientä horjuntaa on Hytösen sanakirjassakin. Esimerkiksi haku-

Kirjallisuutta

sana *lähdekirjallisuus* löytyy kohdasta *bibliografia* ja *tiedotusvälineet* kohdasta *väline*. Sanakirjaa olisi helpompi käyttää, jos leksikografi ennalta kertoisi, mistä tiedon löytää.

Hakusanan käännöksiä on yleensä kolmenlaisia: suora käännösvastine, sellittävä eli parafrasikäänös tai käännösvastinetta ei ole. Hytösen sanakirjassa valtaosa hakusanoista on saanut käännösvastineen, kuten *antautua* *rendirse*; *entregarse*; *abandonarse*; (*sot.*) *rendirse*, *capitular*; (*antaa myöten*) *ceder*; (*jättäytyä*) *darse*, *entregarse*, *abandonarse*, *darse*; (*omistautua*) *entregarse*, *dedicarse*, *consagrarse*, (*ahkeruudella*) *aplicarse*; (*ryhtyä*) *emprender*... Sanakirjan käyttäjän tehtävänä on löytää tarvitsemansa oikea vaihtoehto. Tässä häntä voivat auttaa sulkumerkein varustetut täsmennysviitteet ja selitykset.

Kulttuurisidonnaisia termejä on usein vaikea kääntää, ja tällöin ne saavat parafrasikäänöksen: *poroerotus* *rodeo m. de renos* (*para separar y marcar las nuevas crías*) ja *salakapakka* *cantina f. clandestina* (*sin licencia de vender bebidas alcohólicas*), *despacho m. de bebidas clandestino*. Hytönen on oivallisesti käsitellyt vaikeasti käännettäviä termejä. Hän on ratkaissut järkevästi sen, etteivät selittelevät käännökset voi olla miten pitkiä tahansa. Sanakirjan käyttäjää on autettava laittamalla sulkumerkkien sisään ei-välttämätön, täydentävä informaatio.

Esimerkkejä hakusanoista, joilla ei ole varsinaista, vakiintunutta käännösvastinetta espanjassa, ovat *kantele* *citara f. finlandesa*, (*kantele m.*), *liseniaatti* (*l.v.*) *licenciado m. para el doctorado*, *ryijy* *tapiz m. (finlandés rustico)*. Hytönen on onneksi välttynyt valitsemasta sellaisia hakusanoja kuin *gradu*, *hämäläinen*, *reikäleipä* ja *sampo*. Mutta miksi *kantele* käännettään, vaikka toissijaisena vastineena ja sulkumerkkien sisässä, *kanteleena*?

Yleensä voi todeta, että Hytönen on ollut järkevä kääntäessään suomen kielen ja kulttuuriin liittyviä termejä. Hän

on lisäksi erittäin nokkelasti käyttänyt hyväkseen käännöksissään erilaisia typografisia keinoja: sulkumerkkejä, kursoriivua ja välimerkkejä.

Sanakirjan käyttäjälle ei kuitenkaan riitä, että hän löytää hakusanan ja sen vastineet, sillä usein vaikeutena on päätää, minkä vastineen valitsee. Vastine voi olla täydellinen tai osittainen. Vastineet voivat olla synonyymeja keskenään. Niiden järjestys myös ratkaisee, minkä niistä sanakirjan käyttäjä valitsee. Typografiset merkit, täsmennykset ja selitykset erottelevat myös merkityksiä toisistaan. Sanakirjan sisäinen rakenne on monitasoinen, ja siinä on useita eri nimittäjiä, jotka määräävät sen, mikä vastine on oikea ja sopiva.

Hytösen sanakirja on hakusanojen ja vastineiden suhteen osalta melko täsmällinen, jopa esimerkillinen. Siinä on käytetty harkiten täsmennyksiä (suluissa lähtökielellä oleva informaatio), selityksiä (suluissa kohdekielellä oleva tieto) ja typografisia merkkejä (pilkkua erottamaan synonyymit toisistaan, puolipistettä eri merkitykset). Vastineiden järjestys on pyritty luomaan sellaiseksi, että yleistermi, suurifrekvenssinen termi tai yleiskielen vastine on järjestyksessä ensimmäisenä; järjestyksen kriteerit riippuvat aina tapauksesta.

Miten sanakirjan käyttäjä voi tietää, ovatko hakusana ja vastine merkitykseltään ja käytöltään identtiset, lähes identtiset, osin vai ei ollenkaan? Tämä seikka ei ole vain Hytösen vaan yleensä kielen sanakirjojen leksikografien kompastuskivi. Jotta nykyisin markkinoilla olevia kaksikielisiä sanakirjoja voisi käyttää hakuteoksina, joista nopeasti ja vaivatta löytää etsimänsä tiedon, pitää jo olla niin lähtö- kuin kohdekielen ja kulttuurin vankka tuntemus.

Sanakirja-artikkelien fakultatiivinen jäsen, esimerkki, selventää vastineen käyttöä. Esimerkitön artikkeli aiheuttaa epäselvyyksiä, epätasällisyyksiä, väärinymmärryksiä ja virheitä. Osa lingvisteistä pitää esimerkkiä yksikielisen eikä niinkään kaksikielisen sanakirjan tärke-

änä osana. Mielestäni esimerkki on yhtä tärkeä, jollei tärkeämpikin, kaksikielisesä sanakirjassa. Kantaani perustelen niillä kaikilla funktioilla, joita esimerkeillä on.

P.D. Drysdale jakaa esimerkkien tehtävät kuuteen eri pääluokkaan (The role of examples in a learner's dictionary. Lexicographica: The Dictionary and the Language Learner – Papers from the Euralex Seminar at the University of Leeds, 1–3 April 1985, Series Maior 17, Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1987, s. 213–223.):

1. (määritelmän, kaksikielisistä sanakirjoista puheen ollen) vastineen lisäinformaatio, ts. vastineen tarkempi klassifiointi, joka useimmissa tapauksissa on ensyklopedista tietoa: ELÄVÄ ... *Jeanne d'Arc poltettiin -ltä* Juana de Arco fue quemada viva...
2. vastine kontekstissä: ARVOINEN *hän ei ole sinun arvoisesi* él (eso) no es digno de ti... ja PEHMEÄ ... *tehdä – lasku* hacer un aterrizaje suave...
3. hakusanojen ja vastineiden eri merkitykset: ESIINTYÄ ... *nimeni ei esiinny listassa* mi nombre no figura t. aparece en la nómina; *tarvetta siihen ei ole – nyt* no ha surgido la necesidad t. no ha habido necesidad para ello...
4. kieliopillinen informaatio: ALHAINEN ... *-sín* el más bajo, mínimo; infimo.
5. yhteenkuuluvat termit: JÄSEN ... *liittyä -eksi* hacer socio t. miembro (de)...
6. kielen tasot: TAVATON ... *-toman outo juttu* (ark.) una cosa la mar de estraña...

Edellä mainittujen tehtävien lisäksi Hytösen sanakirjan esimerkit opastavat sanakirjan käyttäjää mm. seuraavanlaisissa tapauksissa:

1. vastine (suoraan hakusanan jälkeen): SOHJO: *lumi* – *nieve* f. medio derretida, aguanieve f...., SOLKATA: – *espanjaa* chapurrear el español ja SUINKIN: *jos* – *mahdollista* si es posible de algún modo, de ser posible de alguna manera...

2. sanaluokan vaihto: HÄIRITSEVÄ ... – *tekijä* inconveniente m., factor m. desfavorable t. contrario... ja PILKATA... *Jumalaa pilkkaava* blasfemador, blasfematorio, blasfemo.
3. lausetyyppi, kuten kysymyslause: JOHTUA ... *mistä tämä -uu* ¿a qué se debe esto?, ¿de qué resulta esto?, ¿cuál es la causa de esto?...
4. prepositioilmaus: KERRAN ... – *päivässä* una vez al día; *ensi* – por primera vez, por vez primera...
5. Amerikan espanjan standardi: IKÄVÄ ... *minun tulee sinua* – ... te voy a echar de menos, voy a extrañarte (Am.)...
6. puhuttelumuoto ja formula: HERRA ... *Hyvät -t* Esimados señores, *kirjeessä* Muy señores míos (t. nuestros)..., PALVELUS ... *-kseen halutaan* se solicítala, (*otsikkona sanomalehdessä*) ofertas de trabajo... ja TUTUSTUA ... *hauska – (teihin)!* ¡mucho t. tanto gusto en conocerle!, ¡encantado (encantada) de conocerle!, (ark.) ¡mucho gusto!, ¡encantado!, ¡encantada!...
7. kuvaannollinen ilmaus: ILMA... *roikkua -ssa* (kuv.) estar en el aire...
8. sananlasku: PROFEETTA ... *kukaan ei ole – omassa maassaan (sanant.)* nadie es profeta en su tierra.

Hytösen esimerkeistä voi todeta, että ne ovat yleensä virheetöntä yleiskieltä ja niitä on riittävästi. Ne ovat käytännönläheisiä ja toimivia, sillä leksikografisia tyytystykeinoja – neutralisaatiota ja kumulointia – on käytetty harvoin. Voisi tietenkin pohtia sitä, mistä esimerkkejä voisi karsia ja mihin niitä tulisi lisätä. Hytönen antaa useita eri vaihtoehtoja esimerkkikäännöksissään, kuten RUOANLAITTO ... *hänellä on hyvä* – *taito* sabe cocinar muy bien, cocina muy bien, es buen cocinero, tiene buenos conocimientos de la cocina. Em. kaltaisissa tapauksissa esimerkkejä olisi karsittava. Lisää esimerkkejä tarvittaisiin artikkeleihin, joissa hakusanalla on useampi käännösvastine, joita suluissa oleva lisäinformaatio ei kykene kylliksi spesifioimaan.

Hytösen Suomalais–espanjalainen sanakirja on jämerästi ja systemaattisesti laadittu perussanakirja, joka pienistä

Kirjallisuutta

puutteistaan ja piilomainonnastaan (KUSTANNUS ... *teos on ilmestynyt Tietoteoksen kustannuksella* la obra ha sido publicada por Tietoteos.) huolimatta on tärkeä apuväline ja virikkeiden antaja espanjan kielen ja kulttuurin harrastajille.

SIRKKA LEPPÄLUOTO